

8. Статистичний збірник: Україна у цифрах за 2016 рік / За ред. Вернера І.Є. – К. : Держстат України, 2017. – 240с.

9. Чопенко В. Знелюднення сільських територій України в умовах соціально-демографічної кризи / В. Чопенко // Економіка АПК, 2016. – № 1. – С. 63-70.

References:

1. Bogdanov, D.S. "The task of sustainable development of rural areas". *Agrosvit* 7 (2017): 60-62. Print.

2. *The State Statistics Service*. Gross Domestic Product at Actual Prices for 2017. Web. 05 Sep. 2018. <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.

3. *Integrated strategy for agriculture and rural development for 2015-2020*. Web. 05 Sep. 2018. <<http://minagro.gov.ua/system/files>>.

4. Kolomiets, S.S. "Social infrastructure of rural Ukraine: problems of market transformation (1990s - early XXI century)". *Bulletin of Agrarian History* 4-5 (2013): 140-151. Print.

5. Maistro, S.V. Essence and directions of state regulation of agrarian market in foreign countries. Web. 05 Sep. 2018. <<http://www.academy.gov.ua>>.

6. Pomaza-Ponomarenko, A.L. "Prevention of social development and regional security as a function of public administration". *Formation of effective mechanisms of state administration and management in the conditions of modern economics: theory and practice* (2017): 188-190. Print.

7. Borschevsky, V.B. *Development of rural areas in the system of Euro-integration priorities of Ukraine*. Lviv, 2012. Print.

8. Werner, I.E. *Statistical collection: Ukraine in figures for 2016*. Kyiv: Gosstat of Ukraine, 2017. Print.

9. Chopenko, V. "Ruralization of rural areas of Ukraine in the conditions of socio-demographic crisis". *Economy of AIC* 1 (2016): 63-70. Print.

DOI: 10.5281/zenodo.1491373

УДК: 354:331.5

Дацїй Н. В., д.держ.упр., проф., ЖНАУ, м. Київ

Datsii N., Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Zhytomyr National Agroecological University, Kyiv

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES: FOREIGN EXPERIENCE

Установлено, що побудова системи забезпечення та підтримки розвитку територіальних громад вимагає попереднього дослідження таких понять, «громада» та «розвиток». Відмічено, що існує щонайменше 5 різних підходів до вивчення громади. Вони включають якісний, екологічний, етнографічний, соціологічний та економічний підходи.

Ключові слова: зміни, розвиток, система забезпечення, сфери життя, територіальна громада, умови.

It was established that the construction of a system for the provision and support of the development of territorial communities requires the preliminary study of such concepts, "community" and "development". It is noted that there are at least 5 different approaches to community learning. They include qualitative, ecological, ethnographic, sociological and economic approaches.

Keywords: changes, development, system of security, sphere of life, territorial community, conditions.

Постановка проблеми. Існуюча система забезпечення та підтримки розвитку територіальних громад в Україні не достатньо ефективна і вимагає подальшого дослідження в напрямку пошуку інноваційних шляхів щодо забезпечення розвитку; застосування нових концепцій, цінностей та принципів до процесів розвитку; побудови нових взаємозв'язків в даній системі.

Проблеми розвитку територіальних громад є предметом вивчення багатьох галузей науки, таких як соціологія, економіка, політологія, філософія, державне управління, соціальна робота тощо. Це свідчить про комплексність зазначеної проблеми і неможливість вирішення її лише традиційними економічними методами та засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд канадських, американських та англійських науковців досліджували передумови, концепції та практику, що пов'язані з проблемами економічного розвитку територіальних громад, а саме: М. Діочон, М. Конн, Л. Ламб, Дж. Лохлей, М. Розеленд, М. Тоуе, Дж.-М. Фонтен, П. Хамел, Г. Хотон, Е. Шраг та інші. Питаннями забезпечення та підтримки місцевого економічного розвитку займаються Е. Блейклі, Р. Бінгхем, Р. Мієр та інші. Ф. Бір, Г. Грін, Л. Кері, Р. Пітман, І. Сандерс, Х. Сванепоел, Р. Філіпс, та інші вивчають особливості розвитку громади.

Незважаючи на різноплановість підходів до висвітлення цієї тематики, у наукових виданнях недостатньо вивченою залишається проблема застосування кращих світових практик у сферу розвитку територіальних громад.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення зарубіжного досвіду в сфері розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Побудова комплексної системи забезпечення та підтримки розвитку територіальних громад, в першу чергу, вимагає попереднього дослідження таких понять, «громада» та «розвиток».

Поняття «громада» має безліч значень – починаючи від географічно

окресленої фізичної території, де люди живуть разом або те місце, де люди забезпечують свої життєві та соціальні потреби до групи людей, чия взаємодія базується не а територіальній близькості, а на спільних інтересах (МакМілан, Чавіс, Теодорі) [1, с. 13].

В своїх дослідженнях Робинсон та Грін під громадою розуміють «...географічно визначене місце, де люди взаємодіють один з одним, мають психологічний зв'язок один з одним та місце, де вони живуть [1, с. 13]».

Шафер використовує таке визначення: «Громада – це група людей, які фізично пов'язані між собою географічними, політичними, соціальними, економічними та комунікаційними зв'язками [2, с. 2]». Науковець вважає, що ці комунікаційні зв'язки можуть не завжди бути активними, але вони повинні бути присутніми. Шафер також акцентує увагу на тому, що люди чи група людей, що проживають на визначеній території, набувають значення «громади», якщо вони поділяють спільні цілі.

Відповідно до *Webster's New Collegiate Dictionary*, громада – «це група людей з спільними характеристиками або інтересами, які проживають разом в більшому суспільстві» або «група людей або народність, що має спільну історію або спільні соціальні, економічні та політичні інтереси [1]».

Шафер відмічає, що існує щонайменше 5 різних підходів до вивчення громади. Вони включають якісний, екологічний, етнографічний, соціологічний та економічний підходи [2, с. 2].

Якісний підхід розглядає громаду як місце для проживання. Цей підхід вивчає житлові умови, інфраструктуру, наявність соціальних та освітніх закладів та позиції індивідів в громаді.

Екологічний підхід досліджує громаду як просторову одиницю, а саме розподіл людських груп у просторі, їх діяльність та взаємозв'язок в межах та поза межами громади.

У межах етнографічного підходу громада вивчається як стиль життя. Наголос робиться на загальний культурний аспект, а не тільки на демографію, економіку та географію.

Соціологічний підхід розглядає громаду як соціальну систему та концентрується на соціальних взаємозв'язках в громаді, як групових так і загальних, в межах та поза межами громади.

Економічний підхід досліджує взаємозв'язки між економічними секторами: виробничим, сільськогосподарським, інфраструктурним та житловим. В межах цього підходу також вивчаються типи робіт, навичок, знань, які є в громаді, джерела отримання та напрямки розподілу доходів; а також наявні ресурси (природні, фінансові, людські).

Не зважаючи на відмінність у трактовках поняття «громада», більшість вчених на сьогодні визнають наявність чотирьох основних ознак громади:

1. Населення або спільність людей (історична, культурна, сусідська).
2. Місце (територія), простір в межах визначених кордонів (географічних, адміністративних, економічних, інформаційних).

3. Соціальна взаємодія (сусідські взаємовідносини, спільні правила та норми поведінки, спільний уряд, громадські послуги, організації, взаємозв'язок в виробничій діяльності тощо).

4. Почуття спільноти або психологічної ідентифікації з суспільством (спільність цінностей, почуття приналежності, почуття співучасті в подіях громади, почуття відповідальності перед громадою тощо).

Розглядати «територіальну громаду» потрібно в ширшому контексті ніж тільки територіальна спільність, а як групу людей, які мають спільне місце проживання, поділяють спільні цілі та пов'язані між собою тісними політичними, соціальними, економічними та комунікаційними зв'язками.

Відповідно до цього, першою необхідною умовою побудови комплексної системи забезпечення та підтримки територіальних громад бачимо врахування не лише економічних потреб, а й соціальних, культурних, екологічних тощо.

Розвиток громади починається в щоденному житті місцевих людей. Розвиток громади є предметом вивчення декількох наукових дисциплін, таких як соціологія, економіка, політологія, соціальна робота, планування і, навіть, архітектура. Такий міждисциплінарний підхід свідчить про багатогранність та різнобічність даної концепції. Разом з цим, це призводить до дискусій серед теоретиків та практиків в цій сфері з огляду на природу, основні цілі, принципи та ключові елементи розвитку громади.

Вважаємо за доцільне дослідити основні підходи до розвитку територіальних громад, оскільки таке розуміння допоможе у розробці системи забезпечення та підтримки розвитку територіальних громад.

Сандерс пропонує поділити сукупність теорій, які досліджують дане поняття, на чотири типи, такі що розглядають розвиток громади:

- як процес;
- як метод;
- як програма;
- як громадський рух [3, с. 19].

До типізації Сандерса пропонуємо ще додати п'ятий тип – розвиток громади як результат.

1. Розвиток громади як процес. З цієї точки зору розвиток розглядається як процес, що проходить декілька стадій від одного стану до іншого більш якісного. Даний прогрес в змінах оцінюється за певними критеріями, які стосуються в основному соціальних відносин.

Наголос при цьому робиться на тому, що відбувається з людьми в психологічному аспекті та з огляду на їх соціальні взаємовідносини.

У своєму дослідженні Сандерс наводить декілька визначень розвитку громади як процесу, які вважаємо за доцільне представити в даній роботі.

Американська адміністрація з міжнародної кооперації пропонує таке визначення розвитку громади: «Розвиток громади – це процес соціальних дій, за допомогою яких люди в громадах організують себе для планування та дій;

визначають свої спільні та індивідуальні потреби та проблеми; розробляються групові та індивідуальні плани для вирішення своїх проблем; впроваджують свої плани з максимальним використанням ресурсів громади; та доповнюючи свої ресурси в разі необхідності з державних або недержавних агенцій поза межами громади у вигляді сервісу або матеріалів [3, с. 19]».

Мезіров розглядає процес розвитку громади як «процес планування та організації з метою допомогти індивідуумам набутти необхідної позиції, знань та ідей, які необхідні для їх демократичної участі в ефективному прийнятті рішень щодо як можна ширшого кола громадських проблем, задля підвищення їх рівня компетенції» [3, с. 19-20]. Дане визначення науковець навів в своїй книзі «Розвиток громади як освітній процес» (англ. *Community Development as an Educational Process*). Його думку щодо того, що розвиток громади – це освітній процес, поділяють Постон, Нельсон, Рамсей та Вернер.

Сехнерт проаналізувавши ряд визначень, представив таке: «розвиток громади – це процес змін в громаді для досягнення цілей. Включення в цей процес навчання, тренування, освіти, планування, організації та дії принесе цілеспрямовані когнітивні зміни в цілях громади» [3, с. 21].

2. Розвиток громади як метод. Деякі розглядають розвиток громади як метод для досягнення певних цілей. Будь-який метод (стимулювання, навчання, організація тощо) може застосовуватися як метод розвитку громади і застосовуватися до визначеної стадії процесу, залежно від того, що планується отримати в кінці даного процесу. Розвиток громади може бути оцінений з точки зору «корисності» або «шкідливості» для громади впроваджених методів. В літературі поняття «процес» і «метод» досить часто використовуються як взаємозамінні.

3. Розвиток громади як програма. В цьому випадку метод за допомогою, якого планується досягти певних результатів в громаді, формалізується і трансформується в список діяльності. Тобто, метод розвитку громади набуває форму програми розвитку громади. Спеціалісти наголошують на те, що такі програми не повинні бути занадто формалізованими і розроблятися на тривалий період часу, та мати цілі, які можна чітко виміряти та оцінити.

Дунхам, який описує розвиток громади, як «організацію зусиль щодо покращення умов життя в громаді та здатність до об'єднання та саморегуляції в громаді [3, с. 23]» виділив чотири основні елементи цих зусиль:

- сплановані програми;
- заохочення самопідтримки;
- технічна підтримка, яка може включати персонал, обладнання та матеріали;
- залучення різноманітних спеціалістів для допомоги в громаді.

Сандерс вважає, що навіть той, хто розглядає розвиток громади як процес чи метод, буде в результаті залучений до певної програми розвитку.

4. Розвиток громади як громадський рух. З цієї точки розвитку громади розглядається більше як філософська концепція, яка на перше місце виводить

бажання здійснювати зміни в своїй громаді, робить наголос на необхідності популяризації ідеї розвитку громади. Цей рух дозволяє виявити лідерів, розбудувати нові організації та інституції, які будуть активно просувати ідеї розвитку, доносити ціннісні аспекти цього процесу членам громади.

Вважаємо, що таке розуміння поняття є вихідним моментом для початку процесів розвитку в громаді. Коли населення усвідомить свою роль в цьому і долучиться до такого руху, тільки тоді процес розвитку набуде форми такого, що йде «зсередини» самої громади. На конференції в Кембриджі було наголошено, що «розвиток громади – це рух, який має на меті сприяти кращому життю в усій громаді за її активної участі, та, якщо можливо з ініціативи громади, але ці ініціативи не повинні виникати спонтанно, а за допомогою використання технік для пробудження і стимулювання цього для забезпечення діяльності та отримання схвальної відповіді щодо цього руху. Це повинно стосуватися всіх форм покращення [3, с. 25]».

5. Розвиток громади як результат. Даний підхід наголошує на тому, що кінцевою метою всіх дій, пов'язаних з розвитком громади є досягнення певних результатів. Розвиток громади досить часто прирівнюється до надання повноважень громаді та розбудови потенціалу громади. Деякі дослідники розглядають розвиток громади, як процес та як результат.

Наступне питання, на яке хочемо звернути увагу, є дослідження підходів до розвитку громади з точки зору потреб чи проблем, та з точки зору наявних активів та можливостей.

В теорії та практиці досить розповсюдженим є підхід до розвитку громади, який базується на проблемах та потребах. Тобто, вихідною точкою до впровадження процесів розвитку громади є дослідження їх проблем та слабкостей (Джонсон, Мейллер, Міллер, Саммерс) [4, с. 7]. Перевагою цього підходу є те, що ідентифікація проблем може допомогти громаді мобілізуватися саме для забезпечення необхідних потреб.

Недоліком є те, що в громадах спостерігається стійка тенденція звертатися за допомогою для вирішення визначених проблем до спеціалістів, які знаходяться поза-межами громади. Досить часто це призводить до залежності громади від зовнішніх ресурсів та втрати контролю над процесом розвитку. У відповідь на цю тенденцію, Кертцман та Макнайт зробили наголос на важливості дослідження активів громади, з метою ідентифікації сильних сторін та ресурсів, які можна застосувати в плануванні процесів розвитку [4, с. 8]. В багатьох випадках, є доцільним починати діяльність, пов'язану з розвитком громади, з оцінки можливостей і після цього ідентифікації проблем.

Більшість дослідників погоджуються, що розвиток громади повинен супроводжуватися певними змінами. Ці зміни повинні обов'язково відбуватися у всіх сферах життя громади. Дуглас відкидає штучний поділ життя громади на політичну та економічну, пропонуючи цілісний (холістичний) підхід, який розглядає громаду як цілісну соціально-економічну одиницю в її біосоціальному оточенні [4, с. 8]. Всі зазначені аспекти громади мають однаково

важливе значення і тісно пов'язані між собою.

Вважають, для того, щоб розпочати процес змін в громаді, необхідно створити ряд умов. Так, наприклад, Товариство з розвитку громади визначило наступні п'ять «Принципів гарної практики» (англ. *Principles of Good Practice*): 1) просувати активну та репрезентативну участь всіх членів громади з метою впливати на рішення, які впливають на їх життя; 2) залучати членів громади до вивчення і розуміння всіх аспектів громади, як економічних, соціальних, екологічних, політичних, фізіологічних так і інших, вплив яких пов'язаний з альтернативним курсом розвитку; 3) об'єднати різноманітні інтереси та культуру громади в процес розвитку громади; 4) активно працювати для покращення лідерського потенціалу членів громади, лідерів та груп в громаді; 5) використовувати весь спектр стратегій для забезпечення довготермінової сталості та добробуту громади [4, с. 7].

Висновки. Отже, дослідження особливостей розвитку територіальної громади дозволяє нам сформулювати дві основні умови, які повинні бути враховані при розробці комплексної системи забезпечення та розвитку територіальних громад: 1) розвиток територіальних громад повинен відбуватися в напрямку поліпшення всіх сфер життя: економічної, соціальної, культурної, політичної, екологічної; 2) до процесу розвитку територіальних громад повинні бути безпосередньо залучені їх члени. Це дозволяє ендогенний підхід розвитку «для громади» трансформувати в ендогенний підхід розвитку «з громадою». Зазначена трансформація робить необхідним залучення до системи забезпечення та розвитку територіальної громади ще один елемент – населення громади, як активного учасника даної системи, а не пасивного набувача послуг.

Список використаних джерел:

1. Robinson J. W. *Introduction to Community Development : Theory, Practice, and Service-Learning* / J. W. Robinson, G. P. Green. – SAGE Publication, 2010. – 328 p.
2. Shafer R. *Community economics : linking theory and practice* / R. Shafer, St. Deller, D. Marcouiller. – Wiley-Blackwell, 2004. – 363 p.
3. *Community Development as a Process* / edited by Lee J. Cary. – University of Missouri Press, 1983. – 224 p.
4. Green G. P. *Asset building and community development* / G. P. Green, A. Haines. – SAGE, 2007. – 320 p.

References:

1. Robinson, J.W. and Green, G.P. *Introduction to Community Development : Theory, Practice, and Service-Learning*. SAGE Publication. 2010. Print.
2. Shafer, R., Deller, St. and Marcouiller, D. *Community economics: linking theory and practice*. Wiley-Blackwell. 2004. Print.
3. Lee J. Cary. *Community Development as a Process*. University of Missouri Press. 1983. Print.
4. Green, G.P. and Haines, A. *Asset building and community development*. SAGE. 2007. Print.